

บทวิจารณ์หนังสือ
ชื่อเรื่อง: การปลูกฝังทางวัฒนธรรม
(Cultural Cultivation)

ผู้แต่ง : ดร.สมเดช นามเกตุ

จัดพิมพ์โดย : โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา 232/199 หมู่ 6

ซอยศรีจันทร์ ถนนศรีจันทร์ ตำบลในเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 4000

ISBN : 978-616-335-674-1

จำนวนหน้า : 200

ธัญกรกริชต์ จิระโชคนิธิโยธิน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Thankanokrat Jirachoknitichayotorn

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nongkhai Campus

E-mail : jacknitikorn2517@gmail.com

บทนำ

หนังสือเรื่อง “ การปลูกฝังทางวัฒนธรรม ” การศึกษาเรื่องราวของการปลูกฝังทางวัฒนธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจในเรื่องของสังคม ทั้งนี้ ก็เพราะสังคมมนุษย์นั้นเป็นระบบสังคมวัฒนธรรม (Socio- cultural System) ซึ่งต่างจากสังคมสัตว์ซึ่งเป็นระบบชีวสังคม (Bio-social System) ชีวิตสังคมของมนุษย์เป็นเรื่องของวัฒนธรรมทั้งสิ้น อันได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ธรรมเนียม ประเพณี เป็นต้น ดังที่กล่าวไว้ว่า การที่มนุษย์อยู่ร่วมกับผู้อื่นจำนวนหนึ่งตลอดเวลา ในบริเวณสถานที่ที่เป็นภูมิภาคนั้นๆแตกต่างกันต่างก็มีความคิด ความต้องการ การกระทำเสนอสนองความต้องการของกันและกัน มาช่วยเสนอแนะไว้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา ผู้เขียนหนังสือเรื่องนี้คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ซึ่งท่านถือว่ามีผลงานมากมายหลายรูปแบบหลายร้อยชิ้นงาน เป็นผลงานที่ทรงคุณค่า ทางวิชาการทั้งสิ้น ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านปรากฏ ในหลายลักษณะ มีทั้งด้านการสอน การบรรยาย การปาฐกถาการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการแสดงพระธรรมเทศนา นอกจากนี้ท่านได้รับอาราธนาให้ไปสอน

* วันที่รับบทความ : 16 ธันวาคม 2565; วันที่แก้ไขบทความ 26 ธันวาคม 2565; วันที่ตอบรับบทความ : 27 ธันวาคม 2565

Received: December 16, 2022; Revised: December 26, 2022; Accepted: December 27, 2022

วิชาการทางพระพุทธศาสนา ในมหาวิทยาลัยชั้นนำในต่างประเทศหลายครั้งหลายแห่ง เช่นในปี พ.ศ. 2515 ได้รับอาราธนาให้ไปสอนที่ University Museum, University of Pennsylvania, พ.ศ. 2519 ได้รับอาราธนาให้ไปสอนที่ Swarthmore College, Pennsylvania และ พ.ศ. 2524 ได้รับอาราธนาให้ไปสอนที่ Harvard University ผลงานนิพนธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ เป็นที่รู้จักกันอย่างทั่วไปอย่างแพร่หลาย ในแวดวงวิชาการ ในลักษณะที่เป็นตำราวิชาการ เอกสารทางวิชาการ และหนังสืออธิบายธรรมะทั่ว ๆ ไปมีมากกว่า 300 เรื่อง ผลงานทางวิชาการของท่านที่แพร่หลายมากที่สุดและรู้จักเป็นที่ยอมรับในทางวิชาการมากที่สุดคือพุทธธรรม พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ธรรมนูญชีวิตการศึกษาของคณะสงฆ์ปริชญาณการศึกษา พุทธศาสนาในเอเชีย การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นต้นผลงานวิชาการเล่มใหญ่ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดของท่านคือ พุทธธรรม ถูกพิมพ์ เผยแพร่มาแล้วหลายครั้ง หนังสือพุทธธรรมนี้วางวิชาการทางพุทธศาสนาต่างเห็นพ้องต้องกันให้เป็นสุดยอดงาน ชิ้นเอกที่ยอดเยี่ยมที่สุดของท่าน ในวิชาการทางพระพุทธศาสนาจึงมีความเห็นสอดคล้องกันว่าพุทธธรรม คือ หนังสือ ภาษาไทยที่บรรจุสาระสำคัญแห่งหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สมบูรณ์ที่สุดในยุคปัจจุบัน และอีกงานที่สำคัญ คือได้รับนิมนต์เป็นที่ปรึกษาของมหาวิทยาลัยมหิดลในการสร้างพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์สำเร็จสมบูรณ์ เป็นฉบับแรกของโลก ทำให้การศึกษาค้นคว้าหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นไปได้อย่างสะดวก รวดเร็วและถูกต้องแม่นยำ หนังสือเล่มนี้จึงได้ให้มุมมองเรื่องวิทยาศาสตร์ผ่านมุมมองทางด้านพระพุทธศาสนาโดยได้แบ่งเนื้อหาไว้ตามประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญ

สาระสำคัญของเนื้อหา

ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดที่ว่า วิทยาศาสตร์เกิดจากแนวความคิดที่จะพิชิตธรรมชาติ เป็นจุดเริ่มให้การเปิดเผยและเอาเปรียบธรรมเป็นไปอย่างมีทิศทางที่ชัดเจนต่อจากนั้นแนวความคิดที่จะสร้างวัตถุบำเรอความสุขให้พร้อมก็เข้ามาตั้งเป้าหมายที่ทำให้กิจกรรมเกี่ยวกับการพิชิตและจัดการกับธรรมชาติดำเนินไปอย่างมุ่งมั่นจริงจัง การที่มนุษย์ยุคปัจจุบันได้รับผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในระยะที่ผ่านมาต้องพาดังประสบปัญหาทั้งปวงอยู่ขณะนี้

บทนำ

หนังสือเล่มนี้ ผู้แต่งได้ระบุว่าหนังสือนี้เป็นหนังสือเล่มแรกในศาสตร์ด้านการปลูกฝังทางวัฒนธรรมไทยในฐานะเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยในสภาพของประเทศไทย โครงสร้างของหนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยคำนำจากผู้แต่ง สารบัญ จากนั้นเริ่มด้วยตัวบทจำนวน 7 บท บทส่งท้าย ภาคผนวก (การฝึกฝนวรรณยุกต์แบบฝึกหัดต่าง ๆ บรรณานุกรม ดัชนี และจบด้วยประวัติผู้เขียน ซึ่งแต่ละบทจะมีเนื้อหาโดยย่อจะกล่าวต่อไป

เนื้อหาบทที่ 1 “มนุษย์กับสังคม” การศึกษาเรื่องราวของการปลูกฝังทางวัฒนธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจในเรื่องของสังคม ทั้งนี้ ก็เพราะสังคมมนุษย์นั้นเป็นระบบสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural System) ซึ่งต่างจากสังคมสัตว์ซึ่งเป็นระบบชีวสังคม (Bio-social System) ชีวิตสังคมของมนุษย์เป็นเรื่องของวัฒนธรรมทั้งสิ้น อันได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น การที่มนุษย์อยู่ร่วมกับผู้อื่นจำนวนหนึ่งตลอดเวลา ในบริเวณสถานที่ที่เป็นภูมิสำเนาเดียวกันต่างก็มีความคิด ความต้องการ การกระทำเสนอสนองความต้องการของกันและกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ต่อเนื่อง มีสิทธิและหน้าที่ต่อกัน ทำให้มีความรู้สึกผูกพันเป็นกลุ่มเป็นพวกเดียวกัน ที่ต่างไปจากกลุ่ม หรือพวกอื่น ความใกล้ชิดสนิทสนมผูกพันกันมากที่สุด คือ ครอบครัว กว้างออกไป คือ เพื่อนและเพื่อนบ้าน ญาติมิตร มีความเกี่ยวข้องกันด้วยเรื่องกิจการงานด้านต่าง ๆ ของชีวิต เช่น การทำมาหากินการปกครอง การพักผ่อนบันเทิง การซื้อขายแลกเปลี่ยน การบริการช่วยเหลือกันเมื่อยามเจ็บไข้ การเคารพบูชาทางศาสนา พิธีกรรม ฯลฯ ถ้าบุคคลเหล่านี้สื่อสารทำความเข้าใจกันได้ มีการกระทำที่เป็นแบบแผนเดียวกัน และพอใจในประโยชน์ที่ต่างคนต่างได้รับการเสนอสนองกัน ยินดีที่จะมีชีวิตร่วมกันเป็นหมู่คณะหรือเป็นพวกพ้องเดียวกันมากกว่าจะรู้สึกร่วมกับบุคคลหมู่อื่นคณะอื่น กลุ่มเช่นนี้เป็นปรากฏการณ์สามัญชนของชีวิตมนุษย์ นักวิชาการสมมติคำให้ใช้ เรียกว่า “สังคม” โดยปกติกลุ่มชนนี้จะมีอุปกรณ์และวิธีการที่ใช้เป็นแบบอย่าง หรือระเบียบแบบแผนเดียวกันในการดำเนินชีวิตร่วมกันเป็นหมู่คณะนั้น เช่น มีภาษา มีเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ ทำงานสนองความต้องการของชีวิต มีระเบียบวิธีการ กฎเกณฑ์ และแบบแผนสำหรับการทำงาน หรือการประพฤติปฏิบัติต่อกันและกันมีความรู้ ความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องดำรงชีวิตร่วมกัน ที่เห็นได้ว่าแตกต่างจากลักษณะวิถีชีวิตของคนกลุ่มอื่น แบบอย่างการดำเนินชีวิตร่วมกันของสังคมเดียวกันนี้ นักวิชาการสมมติคำให้ใช้ให้เรียกว่า “วัฒนธรรม”

ในบทที่ 2 “แรงแม่นุชย์กับความสำคัญทางวัฒนธรรม” ผู้แต่งได้กล่าวรายละเอียดมากขึ้นในเรื่องการปลูกฝังทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ควบคู่ไปกับการศึกษาให้เกิดความรู้ในด้านต่าง ๆ โดยมีชุมชนเป็นฐานรองรับ เพราะวัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสะสมทางด้านสัญลักษณ์ ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์และผลผลิตที่เป็นวัตถุซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบสังคมหนึ่งไม่ว่าจะเป็นสังคมทั้งหมด หรือครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยย่อยที่สุดทางสังคม

ดังนั้น เพื่อจะได้มีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปลูกฝังทางวัฒนธรรม จึงได้นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องจำแนกเป็น 5 บท โดยในบทนี้จะกล่าวถึงเนื้อหาความหมาย ประเภท องค์ประกอบ ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรม ที่มา และปัจจัยที่ทำให้สังคมต่าง ๆ มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. ความหมายของวัฒนธรรม

มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อประโยชน์แห่งการดำรงชีวิต วัฒนธรรมจึงมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม “วัฒนธรรม” วั้หลากหลายดังนี้ คำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำที่ถ่ายทอดมาจากภาษาอังกฤษว่า “Culture” ที่มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า “Colere” คำว่า “วัฒนธรรม” ที่ถือเป็นคำภาษาไทย ก็มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีผสมภาษาสันสกฤต ซึ่งแยกออกได้เป็น 2 คำ คือ “วฒฺ” ซึ่งเป็นภาษาบาลี แปลว่า ความเจริญ ความงอกงาม กับคำว่า “ธฺม” ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า คุณความดี มาผสมกันเป็นคำว่า วัฒนธรรม จึงมีความหมาย คุณความดีที่ทำให้เจริญ ที่ทำให้งอกงามนิยามของวัฒนธรรม วั้ว่า หมายถึง สิ่งที่ทำให้ความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา วัฒนธรรมตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Culture” คำนี้มีรากศัพท์มาจาก “Cultura” ในภาษาละติน มีความหมายว่า การเพาะปลูก หรือการปลูกฝังซึ่งอธิบายได้ว่า มนุษย์เป็นผู้ปลูกฝังอบรมบ่มนิสัยให้เกิดความเจริญงอกงาม ความหมายของวัฒนธรรมวั้หลาย นัยอย่างน่าพิจารณาไว้ดังนี้ 1.)วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้น 2.)วัฒนธรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้น ๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อไปได้และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในบัดนี้ 3.)วัฒนธรรมคือผลรวมของทุกสิ่งซึ่งเป็นความเจริญงอกงามที่สังคมนั้น ๆ ได้ทำไว้หรือได้หรือได้สั่งสมมาจนถึงบัดนี้ 4.)วัฒนธรรมเป็นทั้งสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบมาและเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไปตลอดจนเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญงอกงามของสังคมนั้น ๆ

ในบทที่ 3 “พัฒนาการและประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมไทย” สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งบรรยายเกี่ยวกับการแบ่งกลุ่มทางวัฒนธรรมไทยที่อยู่ในท้องถิ่นสัมพันธ์ทางเชื้อสาย และส่วนที่สองบรรยายเกี่ยวกับความเชื่อความเข้าใจในทางศาสนาและทางภาษาถิ่นในประเทศไทย ในส่วนที่หนึ่งผู้แต่งอธิบายว่าภาษาไทยอยู่ในตระกูลไทย วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคมที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคมในอดีตที่ประเทศไทยสมัยก่อนที่ยังไม่ได้รวบรวมเป็นประเทศไทย ซึ่งชาวไทยแบ่งแยกดินแดนกันปกครอง แต่อาณาจักรเป็นเอกเทศ แต่มีความสัมพันธ์ติดต่อกันเสมอ บางครั้งรบพุ่งขยายดินแดนผนวกเมืองเล็ก ๆ เข้าเป็นเมืองขึ้นในอาณัติของเมืองใหญ่ ชาวไทยในสุวรรณภูมิจึงมีอาณาจักรใหญ่ ๆ หลายอาณาจักร และมีความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมของแต่ละอาณาจักร หากมองย้อนอดีตชนชาติไทยจึงเป็นชนชาติที่มีวัฒนธรรมอันดงามมาแต่โบราณ วัฒนธรรมไทยที่เรามีและปฏิบัติกันอยู่ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของคนรุ่นก่อน ๆ

หรือบรรพบุรุษของเราได้ถ่ายทอดมายังชนรุ่นหลังทำให้เรามีความประพฤติและการปฏิบัติอย่างที่เราเป็นอยู่ อีกส่วนหนึ่งจากเราที่ได้มีการติดต่อกับคนชาติอื่น ๆ เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี หรือเพื่อค้าขาย หรือด้วยเหตุใดก็ตาม ชนชาติที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทย คือ มอญ ขอม อินเดีย จีน และชาติตะวันตก โดยคนไทยเห็นว่า สิ่งใดที่มีประโยชน์ก็นำมาดัดแปลงเป็นวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียปรากฏได้ใน ด้านศาสนา การปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณคดี ศิลปกรรมอย่างกว้างขวาง แต่ในระยะหลัง อิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกและจีนมีมากขึ้น ดังนั้น เพื่อแสดงให้เห็นว่าชาติไทยมีเป็นชาติที่มีวัฒนธรรม อันดงามมาตั้งแต่อดีตสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ในบทนี้จึงได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยในอดีต จำแนกตามช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ ได้แก่ วัฒนธรรมไทยสมัยอาณาจักรศรีวิชัยสมัยอาณาจักรทวารวดี สมัยล้านนา สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง สมัยรัตนโกสินทร์ปัจจุบัน และวัฒนธรรมสมัยประชาธิปไตยเกิดขึ้นยุคปัจจุบันนี้ด้วย

เนื้อหาบทที่ 4 “ ทฤษฎีทางสังคม ความเชื่อ และค่านิยมในวัฒนธรรมไทย ” เป็นเรื่องของนำเสนอ แนวคิดของการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างภาษาของผู้เรียนกับภาษาเป้าหมาย (Contrastive Analysis) โดยผู้แต่งมุ่งเน้นถึงความจำเป็นและประโยชน์ของการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างภาษา ดังได้

กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 ว่าวัฒนธรรมไทยเป็นมรดกที่สังคมไทยได้แสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคมในอดีตที่ประเทศไทยสมัยก่อนยังไม่ได้รวบรวมเป็นประเทศไทย โดยคนไทยเห็นว่า สิ่งใดที่มีประโยชน์ก็นำมาดัดแปลงเป็นวัฒนธรรมไทยและบรรพบุรุษของเราได้ถ่ายทอดมายังชนรุ่นหลังทำให้เรามี ความประพฤติและการปฏิบัติอย่างที่เราเป็นอยู่ วัฒนธรรมไทยจึงมีความหลากหลายซับซ้อนในตัวเอง เพราะ ประเทศไทยเป็นชาติที่มีความเจริญมาแต่อดีตมีวัฒนธรรมเก่าแก่มาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญ แสดงถึงพัฒนาการและรากเหง้าของบรรพบุรุษ แสดงถึงภูมิปัญญา ความเกี่ยวโยงผูกพันของชนเผ่าต่าง ๆ ที่ อาศัยในแผ่นดินนี้ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์สืบมาจนถึงปัจจุบันนานกว่าหมื่นปีมาแล้ว

ดังบทประพันธ์ของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ที่ชี้ให้เห็นว่าสิ่งใดบ้างเป็นวัฒนธรรมไทย ดังนี้

ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้	ของไทยแน้นหรือคือภาษา
ซึ่งผลิดอกออกผลแต่ต้นมา	รวมเรียกว่าวรรณคดีไทย
อนึ่งศิลปงานเด่นเป็นของชาติ	เช่นปราสาทปรางค์ทองอันผ่องใส
อีกดนตรีร่ำรวยลวดลายไทย	อวดโลกได้ไทยแท้อย่างแน่นอน
อย่าได้ลืมจิตใจแบบไทยแท้	เชื่อพ่อแม่ฟังธรรมคำสั่งสอน
กำเนิดธรรมจริยาเป็นอาภรณ์	ประชากรโลกเห็นเราเป็นไทย
แล้วยังมีประเพณีมีระเบียบ	ซึ่งไม่มีที่เปรียบในชาติไหน
เป็นของร่วมรวมไทยให้คงไทย	นี้แหละประโยชน์ในประเพณี
ได้รู้เช่นเห็นชัดสมบัติชาติ	เหลือประหลาดล้วนเห็นเป็นศักดิ์ศรี

ล้วนไทยแท้ไทยแท้เรามี

สิ่งเหล่านี้คือวัฒนธรรม

วัฒนธรรมไทยจึงเป็นสายธารแห่งปัญญา หรือมรดกทางปัญญา ซึ่งเป็นผลรวมจาก ความคิด

สติปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้สร้างสรรค์และยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิต และถ่ายทอดมายังคนรุ่นหลัง ในบทนี้จึงได้นำเสนอวัฒนธรรมไทย เป็น 5 ประเภท ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี วัฒนธรรมทางจิตใจ วัฒนธรรมทางจารีต หรือขนบธรรมเนียมประเพณีและการประเพณีต่าง ๆ ในสังคม และวัฒนธรรมทางสุนทรียะความหมายของวัฒนธรรมทางวัตถุ ว่าหมายถึง วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัตถุ ซึ่งเป็นแบบแผนแห่งรูปลักษณะ หรือวิธีการที่ประดิษฐ์วัตถุนั้น ๆ ได้แก่ สิ่งของต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตช่วยให้คนอยู่ดีกินดี ซึ่งเกี่ยวกับปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เครื่องมือเครื่องใช้ อาวุธยุทโธปกรณ์ ยานพาหนะ และเครื่องอำนวยความสะดวกความสุขต่าง ๆ เป็นต้น กล่าวคือ เรามีได้ถือว่ามิด ขวานจอบ ฯลฯ เป็นวัฒนธรรม แต่เราถือว่าวัฒนธรรมเกี่ยวกับเครื่องมือตัดผ่าชุดฟันชนิดนั้น ๆ มีแบบและรูปลักษณะเป็นอย่างไร ประดิษฐ์ด้วยวัตถุนิดใด คืออาวุธทำด้วยหิน หรือเหล็ก หรือ เหล็กกล้า เช่นเดียวกับตึก บ้านเรือนที่เราเห็นแต่ละแห่งหาใช้วัฒนธรรมตามความมุ่งหมายนี้ไม่ แต่แบบที่สร้างเป็นแบบชนิดใด เช่น แบบกรีก แบบโรมัน แบบอินเดีย หรือแบบเพรียวลมสมัยใหม่ เป็นต้น กำลังแรงที่ใช้ประกอบกิจการก็ต้องพิจารณาว่าในสมัยใด ท้องที่ใด ใช้กำลังสัตว์ กำลังแรงกล้ามเนื้อ กำลังแรงของน้ำ หรือกำลังที่ประดิษฐ์ขึ้นทางวิทยาศาสตร์ อย่างใดอย่างหนึ่ง วัฒนธรรมทางวัตถุที่เป็นศิลปะแขนงต่าง ๆ ของไทยล้วนได้รับอิทธิพลความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ เช่น สถาปัตยกรรม ที่เต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้างทางศาสนาอันงดงาม โบสถ์ วิหาร มณฑป เจดีย์ พระปรางค์ ศาลาการเปรียญ

ในบทที่ 5 “ภูมิปัญญาของท้องถิ่นและวัฒนธรรมพื้นบ้าน” ผู้แต่งได้กล่าวถึง ตัวอย่างจริงที่ผู้เรียนภาษาไทยเป็นภาษาที่สองมักใช้ผิดและได้บรรยายลักษณะภาษาไทยที่สำคัญ 10 อย่าง คือ (1) ภาษาไทยเป็นภาษาที่มีเสียงขึ้นลง, (2) ภาษาไทยเป็นภาษาที่มีเสียงสั้น-ยาว และมีเสียงท้ายที่สำคัญต่อความหมาย ประเทศไทยเป็นดินแดนที่เป็นอยู่ของชนเผ่าต่าง ๆ หลายเผ่าพันธุ์ เป็นที่รวมวัฒนธรรมย่อย หรืออนุวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากการที่ชนเผ่าต่าง ๆ สร้างขึ้นโดยเรียกว่า “วัฒนธรรมพื้นบ้าน” หรือ “วัฒนธรรมท้องถิ่น” เป็นวิถีชีวิตของแต่ละกลุ่มชน ซึ่งเป็นมรดกตกทอดกันมานานมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากวัฒนธรรมท้องถิ่นอื่น คนในท้องถิ่นนั้นถือปฏิบัติสร้างสรรค์ มีความภูมิใจในการเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้เกิดความรักความหวงแหน เป็นตัวบ่งชี้ถึงวิถีชีวิตที่หลากหลายของคนไทยในแต่ละภูมิภาค ซึ่งแม้จะมีแนวปฏิบัติบางประการที่แตกต่างกัน แต่ก็สามารถดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่ความก้าวหน้าเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารวัฒนธรรมอันหลากหลายจากทั่วทุกมุมโลกสามารถนำมาเผยแพร่ได้สะดวกรวดเร็ว วัฒนธรรมพื้นบ้าน จะทำให้คนในท้องถิ่นนั้น มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นและมีดุลยภาพในความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่สำคัญเป็นรากฐานการดำรงชีวิตของคนไทยให้มีความสุขอย่างยั่งยืน

ในบทนี้จึงได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ได้แก่ ความหมายลักษณะ ความสำคัญและประโยชน์ ประเภทของวัฒนธรรมพื้นบ้าน และวิธีการถ่ายทอด ตามลำดับ ดังนี้

1. ความหมายของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

มีผู้ให้ความหมายวัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้หลายท่านดังนี้ วัฒนธรรมพื้นบ้านคติชาวบ้าน หรือคติชนวิทยา เป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นจากความหมายของคำในภาษาอังกฤษว่า “Folklore” ซึ่งนักวิชาการชาวอังกฤษชื่อ William Thomas คิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2389 แปลตามรูปศัพท์ว่า ความรู้ของปวงชน วัฒนธรรมท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน คำเหล่านี้ใช้อยู่ต่าง ๆ กัน แต่ยังไม่แพร่หลายมากนักต่อมาประมาณ พ.ศ. 2504 มีผู้แปลคำนี้ว่า คติชาวบ้าน มีผู้นิยมใช้คำนี้มากและใช้กันเรื่อยมา ปัจจุบันมีผู้คิดคำว่า “คติชนวิทยา” ขึ้นแทน ซึ่งเป็นที่นิยมใช้กันอยู่ในวงวิชาการ แบบแผนที่สังคมในชนบทร่วมกันกำหนด วัฒนธรรมบางอย่างเก่าแก่แพร่หลายจนเป็นที่ยอมรับปฏิบัติกันมาในวงกว้างจนกลายเป็นลักษณะประจำของสังคมระดับชาติ จนกลายเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ เช่น เรื่องการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของคนไทย แบบแผนบางอย่างถือปฏิบัติเฉพาะชุมชน หรือท้องถิ่น เมื่อพ้นจากท้องถิ่นไป ความนิยมอาจเปลี่ยนไปด้วย เช่น เรื่องของพิธีกรรม งานบวช งานแต่งงาน

2. ลักษณะของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

วัฒนธรรมพื้นบ้านในเมือง จากที่สังคมในเมืองที่อัตราการเพิ่มประชากรเป็นไปอย่างรวดเร็ว จึงทำให้ประสบปัญหาทางด้านการดำรงชีวิต และด้านการประกอบอาชีพที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จนทำให้กลายเป็น “วัฒนธรรมพื้นบ้านในเมือง” อย่างไรก็ตาม ยังมีประชาชนในเมืองบางกลุ่มยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้านเดิมไว้เช่นเดิม

วัฒนธรรมพื้นบ้านในชุมชน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันการดำรงชีวิตของคนชนบทมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทันสมัยมากขึ้น แต่ชีวิตส่วนใหญ่ของกลุ่มชนบทยังคงผูกพันอยู่กับอาชีพการเกษตร โดยทั่วไปที่เรียกว่า วัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นวัฒนธรรมของชาวบ้านในชนบทนั่นเอง

ในบทที่ 6 “อิทธิพลของการปลูกฝังวัฒนธรรม” ผู้แต่งได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณสมบัติการเป็นครูสอนภาษาไทยที่ดีว่าควรมีลักษณะดังนี้ คือ การศึกษาเรื่องราวของการปลูกฝังทางวัฒนธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจในเรื่องของสังคม ทั้งนี้ ก็เพราะสังคมมนุษย์นั้นเป็นระบบสังคมวัฒนธรรมที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ต้องมีการกระทำความต้องการของกันและกัน รวมทั้ง ใช้วัฒนธรรมเดียวกันทำให้มีความรู้สึกผูกพันเป็นพวกเดียวกันที่ต่างไปจากกลุ่ม หรือพวกอื่น วัฒนธรรมไทย เป็นมรดกแห่งภูมิปัญญาของสังคมไทยที่มีเอกลักษณ์ในระดับชาติและมีวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีความเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละภูมิภาคท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Unity in Diversity) ในโลกของสังคมพหุลักษณะ ดังนั้น การปลูกฝังวัฒนธรรมไทยจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งเพื่อให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดทำให้มี

ความภาคภูมิใจในความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่สามารถดำรงภูมิปัญญาของสังคมไทย ตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสมและเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันและอนาคต ในบทนี้จึงนำเสนอเนื้อหาต่าง ๆ ได้แก่ การปลูกฝังทางวัฒนธรรม แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างเจตคติที่ดีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมดังนี้ การปลูกฝังทางวัฒนธรรม ศัพท์ภาษาอังกฤษเรียกว่า **Cultivation, Enculturation, Socialization** เป็นต้น ซึ่งในสังคมไทยแต่โบราณและสังคมที่เจริญแล้วในที่อื่น ๆ ของโลกถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ควบคู่ไปกับการศึกษาให้เกิดความรู้ในด้านต่าง ๆ โดยมีชุมชน (Community) เป็นฐานรองรับ

ในบทที่ 7 “การพัฒนา การปลูกฝังทางวัฒนธรรม ” ผู้แต่งบรรยายรายละเอียดของสิ่งที่ผู้สอนและผู้เรียนจะต้องเผชิญร่วมกันในการปลูกฝังทางวัฒนธรรม โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน คือ (1) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในการปลูกฝังทางวัฒนธรรม ผู้แต่งกล่าวว่าความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนจะนำไปสู่การเรียนการสอนที่ดีและมีประสิทธิภาพอิทธิพลของการปลูกฝังวัฒนธรรม (2) การวางแผนเวลาเรียนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด (3) การกำหนดเป้าหมายจะต้องสะท้อนออกมาในการจัดหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอนให้อิทธิพลของการปลูกฝังวัฒนธรรม

ข้อเด่น

ประเด็นที่ถือว่าเป็นข้อเด่นที่น่าสนใจมากที่สุดของหนังสือเล่มนี้คืองานเขียนที่มาจากการรวบรวมและเรียบเรียงโดยท่านอาจารย์สมภาร ซึ่งผู้เขียนจะขอแยกแยะให้เห็นเป็นประเด็นสำคัญที่พบได้ ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง ภาวของการปลูกฝังทางวัฒนธรรมเป็นกิจกรรมแสวงหาความรู้วิถีชีวิตผ่านการสังเกตธรรมชาติด้วยการ โดยไม่ให้ความสำคัญเรื่องใจเพราะไม่สามารถนำมาแสดงให้ประจักษ์ชัดได้การสังเกตธรรมชาติอย่างเดียวยังไม่พอที่จะก่อให้เกิดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้ แต่ในปัจจุบันวงการวิทยาศาสตร์กำลังทำงานสองอย่างควบคู่กันนักวิทยาศาสตร์กลุ่มหนึ่งกำลังทำหน้าที่ค้นหาและรายงานข้อเท็จจริงในธรรมชาติ ส่วนอีกกลุ่ม กำลังค้นหาคำอธิบายว่าทำไมปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในธรรมชาติจึง เป็นเช่นนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น แม้จะมีการถกเถียงกัน อย่างกว้างขวางในวงการปรัชญาวิทยาศาสตร์ว่า วิทยาศาสตร์ควรมีหน้าที่แค่เพียงรายงานสิ่งที่ค้นพบเท่านั้น ก็ตาม แต่นักวิทยาศาสตร์ส่วนหนึ่งก็พอใจที่จะทำหน้าที่อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ งานของนักวิทยาศาสตร์กลุ่มนี้เริ่มหันเหออกนอกขอบเขตของวิทยาศาสตร์มากขึ้นมากจนขนาดว่าบางครั้งทฤษฎีที่ตั้งขึ้น โดยนัก วิทยาศาสตร์กลุ่มนี้แทบจะไม่ต่างจากแนวคิดของนักปรัชญาหรือนักศาสนาเลยทีเดียว เมื่อใดก็ตามที่วิทยาศาสตร์เริ่มเบนออกจากบทบาทคือการรายงานสิ่งที่มนุษย์สามารถรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส ไปสู่บทบาทคือการพยายามอธิบายปรากฏการณ์ที่อยู่พ้นวิสัยของประสาทสัมผัสเมื่อนั้นปัญหาก็จะเกิดขึ้นไม่รู้จบสิ้น ในอนาคตอาจมีทฤษฎีต่างๆอีกจำนวนนับไม่ถ้วนเกิดขึ้นเพราะเหตุนี้เริ่มต้น จึงก่อตั้งกฎให้แก่ตนเองว่าเขาจะทำหน้าที่แค่เพียงเป็นผู้รายงานสิ่งที่ค้นพบด้วยประสาทสัมผัส เท่านั้นเขาจะไม่พยายามหยั่งลงไปในอนาคต

บริเวณที่ธรรมชาติได้ตีกรอบเอาไว้ว่าห้ามมนุษย์ลงไปเกี่ยวข้อง ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงความรู้ในวิทยาศาสตร์ว่ามีอยู่สองประเภท คือ ประเภทที่อยู่ในรูปกฎกับประเภทที่อยู่ในรูปทฤษฎี ความแตกต่างระหว่างกฎกับทฤษฎีที่สำคัญคือ ข้อความที่เรียกว่ากฎจะพูดถึงสิ่งที่สามารถตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งสี่ การตรวจสอบนี้ไม่จำเป็นต้องอาศัยประสาทสัมผัสล้วน ๆ เราใช้เครื่องมือช่วยก็ได้ เช่น กฎทางวิทยาศาสตร์บางอย่างอาจพูดถึงของเล็กๆ เช่น จุลินทรีย์ ตัวจุลินทรีย์แม้ว่าเราจะมองไม่เห็นด้วยตาเปล่า แต่เราก็ถือว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถสังเกต (observe) ได้ด้วยประสาทสัมผัส เพราะเราสามารถมองเห็นผ่านเครื่องมือ เช่น กล้องจุลทรรศน์ เป็นต้น

ข้อด้อย

ส่วนที่น่าจะเพิ่มเติมในงานเขียนเล่มนี้คืออธิบายเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอีกหลายๆ ส่วนที่ไม่ได้เอามาเกี่ยวข้องกับหนังสือเล่มนี้ ซึ่งถือว่าเป็นข้อที่ควรที่จะเพิ่มเติมเพื่อให้ได้มุมมองในการวิเคราะห์ที่กว้างกว่าที่หนังสือเล่มนี้ได้อธิบายเพียงหลักธรรมที่เป็นหลักธรรมชาตซึ่งอาจจะหาข้อเปรียบเทียบในการตีความในมุมมองที่ตนเองเข้าใจได้ง่ายแต่หากจะวิเคราะห์หลักธรรมที่เป็นหลักสำคัญๆ ในพระพุทธศาสนาเข้ามาเพิ่มอีกก็คงจะเพิ่มรสชาติในการอ่านงานวิชาการที่ได้ข้อคิดการวิเคราะห์รวมถึงการเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นจุดเด่นจุดด้อยของแต่ละส่วนซึ่งจะสอดคล้องกับหลักความเป็นจริงที่ว่าไม่มีสิ่งใดที่จะมีความเท่าเทียมกัน แม้จะเกิดวันเวลาเดียวกันก็ตามทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีความแตกต่างกันมากบ้าง น้อยบ้าง ตามฐานะของสิ่งนั้นๆ ที่เคยมีอยู่ กำลังเป็นอยู่ และจักเป็นไปตามสภาพแวดล้อมและปัจจัยของสิ่งนั้น ๆ

บทวิจารณ์

หนังสือเล่มนี้ถือเป็นหนังสือทางวิชาการที่มีคุณค่าทั้งต่อการอ่านและการครอบครองไว้ เนื่องจากเป็นหนังสือเล่มแรกในการปลูกฝังทางวัฒนธรรมไทยที่กล่าวถึงการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ นอกจากนี้ หนังสือเล่มนี้ยังเหมาะกับช่วงเวลานี้เป็นอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่จะมีการเปิดเสรีประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน(Asean Economics Community:AEC) จะเกิดการเคลื่อนย้ายทุนและบุคลากรเพื่อไปทำงานได้อย่างอิสระ เราทุกคนปฏิเสธความจำเป็นในการเรียนการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาโลกไปไม่ได้ ผู้วิจารณ์จึงรู้สึกยินดีเป็นอย่างมากที่ได้เขียนวิจารณ์หนังสือเล่มนี้ ผู้ที่สนใจจะสอนภาษาไทยให้แก่ชาวต่างประเทศควรเตรียมอ่านก่อนเริ่มสอน เพราะจะทำให้เข้าใจลักษณะทางภาษาไทยที่สำคัญอย่างคร่าว ๆ รวมถึงได้รู้ถึงเทคนิคการสอน การเตรียมตัวและเตรียมใจให้พร้อมเผชิญกับปัญหารูปแบบต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น เนื้อหาที่อ่านได้เข้าใจง่ายทันสมัย(เมื่อเทียบกับปีที่ตีพิมพ์)เคล็ดลับการสอน แนวคิดความเป็นครู รวมถึงรูปแบบการเล่าเรื่องที่นำเอาประสบการณ์ในการสอนจริงมาพูดถือเป็นจุดเด่นของหนังสือเล่มนี้ นอกจากนี้ การมีตัวอย่างบทเรียนต่าง ๆ ในหนังสือ รูปเล่มที่พกพาสะดวก รวมถึงขนาดตัวหนังสือที่ไม่เล็กหรือใหญ่จนเกินไป ล้วนเป็น

จุดเด่นอื่น ๆ ของหนังสือเล่มนี้ที่มีอาจมองข้ามได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้มีจุดที่ควรปรับปรุงไม่น้อย เริ่มจาก การพิมพ์ตกในบางจุด รวมถึงการอ้างอิงโดยไม่ได้ระบุแหล่งบรรณานุกรมที่ชัดเจนในบางบท นอกจากนี้ เนื้อหาเขียนขึ้นสำหรับผู้เริ่มต้นเพื่อจะได้เตรียมตัวและเตรียมใจในการสอนภาษาไทยจริง แต่แบบฝึกหัดและตัวอย่างที่ยกมาล้วนแต่เป็นแบบฝึกหัดและตัวอย่างสำหรับผู้เรียนภาษาไทยระดับต้นมาแล้ว ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่เพิ่งจะเริ่มสอนภาษาไทยอาจจะรู้สึกสับสนและไม่แน่ใจว่าจะสร้างแบบฝึกหัดและตัวอย่างอย่างไร นอกจากนี้ หนังสือเล่มนี้ไม่ได้เขียนอธิบายอย่างชัดเจนว่าทฤษฎีการสนทนาที่อ้างอิงมาจะประยุกต์เข้ากับการสอนภาษาไทยได้อย่างไรตัวอย่างที่น่าเสนอดูเป็นนามธรรมมากกว่าการสนทนาในชีวิตประจำวันจริง ๆ ท้ายที่สุด เนื้อหาที่สำคัญอย่างบทที่ 6 “การสอน การปลูกฝังทางวัฒนธรรมไทย และบทที่ 6 “การสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนรู้อิทธิพลของการปลูกฝังวัฒนธรรม” มีรายละเอียดด้านการสอน เทคนิค รวมถึงสิ่งที่ผู้สอนควรระวัง น้อยเกินไปจนน่าเสียดายแต่ทว่า โดยสรุปแล้ว หนังสือเล่มนี้เหมาะเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่ยึดและสนใจจะสอน วัฒนธรรมไทย เนื่องจากจะเป็นการเริ่มต้นที่ไม่ยากจนเกินไป แต่ผู้วิจารณ์อยากให้ผู้อ่านทุกท่านอย่าลืมความจริงที่ว่าหนังสือเล่มนี้ออกมาเมื่อ กว่าปีที่แล้ว เนื้อหาบางอย่างอาจขาดความทันสมัยหรือทันโลกปัจจุบัน ผู้อ่านทุกท่านจึงควรเฝ้าหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองด้วย

สรุป

ผู้เขียนยอมรับว่าเนื้อหาของ “การปลูกฝังทางวัฒนธรรม ” ที่ท่านอาจารย์สมภารได้บรรยายไว้เป็น ความต่อเนื่องของเนื้อหาในทั้งสองภาคส่วนที่มีความแตกต่างกันก่อนที่จะวิเคราะห์เพื่อให้เห็นความเหมือนกัน ของพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์อย่างลงตัวอันเป็นการแสดงออกซึ่งความปรารถนาในวิถีอรรถปริวรรต ศาสตร์เชิงวิเคราะห์ที่ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งเราควรนำไปเป็นแบบอย่างทั้งในด้านวิธีการนำเสนอและ การเรียงลำดับเนื้อหาที่เป็นแบบการสร้างใยแมงมุมที่สามารถเริ่มจากความเป็นเริ่มจากจุล ภาค จำกัดเข้ามาใน บริบทของแต่ละส่วนคือวิทยาศาสตร์ส่วนหนึ่งพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่ง ก่อนที่จะขยายไปเป็นมหัพภาคกว้าง ได้อย่างสมบูรณ์แบบในการปลูกฝังทางวัฒนธรรมต่อไป

หากพิจารณาเนื้อหาของหนังสือ “การปลูกฝังทางวัฒนธรรม ” ของท่านอาจารย์สมภารโดยทั่ว ไป แล้วจะพบได้ว่าเป็นเนื้อหาการอธิบายถึงความสำคัญบางส่วนของแต่ละอย่างทั้งวิทยาศาสตร์เองที่มีจุด เริ่มต้น มาจากสิ่งเล็ก ๆ แล้วก็มีการพัฒนาการจนเกิดสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมากมายในโลกใบนี้เช่นเครื่องอำนวยความสะดวก สิ่ง ที่ทำให้คนคิดว่ามีชีวิตที่สบายยิ่งขึ้นซึ่งมีเป้าหมายที่แตกต่างจากพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นท่ามกลางความเชื่อที่ไม่ อาจพิสูจน์ได้ของคนในประเทศอินเดียในสมัยเมื่อสองพันกว่าปีที่ผ่านมา แล้วก็มีการค้นพบหลักสัจธรรม หลายๆ อย่างโดยพระพุทธเจ้าก่อนที่จะขยายการนับถือไปยังนานาประเทศอีกมากมายหลายแห่งดังที่เราทราบ ในปัจจุบันในส่วนตอนท้ายของหนังสือก็คือการวิเคราะห์ประเด็นเนื้อหาความเหมือนและความแตกต่างกัน

ระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ในแง่มุมเพียงบางประเด็นตามที่ได้นำเสนอแล้วในข้างต้นซึ่งก็ถือว่าเป็นมุมมองที่ให้ข้อคิดแก่ทั้งสองฝ่ายได้เป็นอย่างดี ไม่เฉพาะคนในวงการวิทยาศาสตร์หรือพระพุทธศาสนาเท่านั้นแต่หากจะได้ประโยชน์ในอีกหลากหลายในอนาคต หากมีการนำข้อมูลต่าง ๆ มาเชื่อมโยงเพื่อหาประเด็นอันนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดของมนุษยชาติในการปลูกฝังทางธรรมไทยในการพัฒนาชาติต่อไป

เอกสารอ้างอิง

สมเดช นามเกตุ. (2555). *การปลูกฝังทางวัฒนธรรม (Cultural Cultivation)*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลัง
น่านวิทยา